

LUNDS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR PSYKOLOGI
&
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

En lektion i Svenskhet - en kritisk diskursanalys av hur Sverige presenteras i introduktionsmaterial för personer som är nya i Sverige

Sofie Hartnor

Katharina Petterson

Kandidatuppsats VT 2017

Handledare: Marie Bergström och Magnus Ring

Sammanfattning

I föreliggande socialpsykologiska studie har vi undersökt vad som belyses som central delar av "svenskhet" i introduktionsmaterial till personer som är nya i Sverige, utifrån ett socialkonstruktionistiskt förhållningssätt med kritisk diskursanalys som verktyg. Utifrån från denna forskningsansats betraktades kunskap och förgivettagna antaganden om världen som kulturellt och socialt betingade konstruktioner, där språk är en utav de viktigaste byggstenarna. Språkanvändning och social praktik skapar mening, vilket påverkar hur vi tolkar världen, samtidigt som världen påverkar hur vi använder språket.

I vår analys såg vi att "svenskhet" formulerades genom att "svenskar" och "Sverige" gjordes till en kulturell gemenskap och tilldelades särskilda egenskaper, värderingar och utseendemässiga likheter. Konstruktioner av "svenskhet" blev också möjliga genom jämförelser med mer eller mindre uttalade "andra". Konstruktionerna placerade in "svenskar" och "Sverige" i ett föreställt "modernt, vitt, västerländskt" ideal där "svenskhet" fick en normerande position. Vi kunde läsa materialet som en manifestation av "svenskhet" eller majoritetssamhällets självförståelse.

Nyckelord: kritisk diskursanalys, socialkonstruktionism, nationalitet, svenskhet

Abstract

In this social psychology study, we have examined the central parts of "swedishness" as they are presented in introductory material to people who are new in Sweden, based on a social constructionist approach with critical discourse analysis as tools. Knowledge and precomposed assumptions about the world were regarded as cultural and social constructions, where language is one of the most important building blocks. Language and social practices creates meaning, which affects how we interpret the world, while the world affects how we use language.

In our analysis, we saw that "swedishness" was produced by "Swedes" and "Sweden" being made into a cultural community and assigned specific qualities, values and appearance similarities. Constructions of "swedishness" were made possible through comparisons with more or less defined "others". "Swedes" and "Sweden" were placed in an imagined "modern, white, western" ideal and a normative position associated with normality and desirability. We could read the material as a manifestation of "Swedishness" or mainstream society's understanding of itself.

Keywords: critical discourse analysis, social constructionism, nationality, swedishness

Innehåll

Introduktion.....	1
<i>Inledning</i>	1
<i>Syfte och frågeställning</i>	1
<i>Tidigare forskning</i>	2
Medias porträttering av “invandrare”, flyktingar och rasistiskt våld.....	2
Föreställda gemenskaper i nutid.....	2
Vithet, svenskhet och visuell kultur.....	3
Ingrupsfavorisering.....	3
<i>Teori</i>	4
Vithetsnorm.....	4
”Svenskhetens” avgränsningar.....	5
Kulturell psykologi.....	6
Social Identity Theory.....	6
“Vi” utifrån “De andra”.....	7
Metod.....	9
<i>Forskningsansats</i>	9
<i>Hermeneutik</i>	9
<i>Diskursteori</i>	9
<i>Kritisk diskursanalys</i>	10
<i>Material</i>	11
ABF Medborgarbok.....	11
Den Svenska Koden.....	11
<i>Genomförande</i>	12
<i>Kritiska och etiska reflektioner</i>	13
<i>Begreppsanvändning och avgränsning</i>	13
Resultat och Analys.....	14
<i>Konstruktionen av “Svenskarna”</i>	15
Svenskhet, utseende och biologi.....	16
Jämställdhet.....	16
Behärskning, måttfullhet och självständighet.....	17
<i>Berättelsen om Sverige</i>	18
Modernitet, självständighet och jämlikhet.....	18
Kollektivt ansvar.....	21

<i>”Svenskarna” med hjälp av “De andra”</i>	22
Dikotomin “Invandraren” och “Svensken”	23
Negationer	23
Måttfullhet	25
Jämställdhet	26
Spänningar	27
Läsarens positioner	28
<i>Motsatspar och paradoxer</i>	30
Öppenhet och slutenhet.	30
Självständighet och kollektivt ansvar.	31
Genus.	31
Kontroll och brist på kontroll.	32
Avslutande diskussion.....	33
<i>Styrkor och svagheter</i>	34
Referenser.....	35

Introduktion

Inledning

"Känslöytringar får inte överdrivas. Skratta inte för högt och okontrollerat. Skrik och svär inte om du är arg. Ropa inte högt av lycka. Undvik att gråta offentligt." (Bengts, Bruno, & Nilson-Puccio, 2001, s.58) Så lyder ett citat ur *Den Svenska Koden* som är en av de två böcker som denna studie hämtar sitt material ur. Böckerna är skrivna som introduktionsmaterial för personer som är nya i Sverige och fungerar som diskussionsunderlag i studiecirkel. Materialets syfte är att förmedla det svenska samhällets "centrala värden" och "skrivna och oskrivna regler".

Samtidigt hörs röster från forskningshåll som menar att "...i Sverige är svenskheten en normalitet som är så oomtvistad att den inte ens syns" (Bäckman, 2009, s.312), och att normer kring och föreställningar om "svenskhet" sällan synliggörs eller problematiseras (Mattson, 2005; Brune, 2004; Bäckman, 2009).

Denna uppsats undersöker "svenskheten" som konstruktion i ovan nämnda introduktionsböcker, och på vilket sätt information om tvättstuga, arbetsliv och personligt utrymme berättar något om Sverige.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att undersöka vad som belyses som centrala delar av "svenskhet" i två introduktionsböcker som riktar sig till personer som är nya i Sverige. Vi söker att titta på "svenskhet" som norm och på vilket sätt denna konstrueras och därmed sätter gränser för vad som faller utanför densamma. Mot bakgrund av ovan är studiens frågeställningar som följer:

Frågeställning 1: Hur formuleras och konstrueras "svenskhet"?

Frågeställning 2: Vilka positioner aktualiseras i läsningen?

Tidigare forskning

Medias porträttering av “invandrare”, flyktingar och rasistiskt våld. I sin avhandling uppmärksammar Brune (2004) en “fixering av invandraren” i media. “Invandraren” fungerar som en negation till “svensken” och förknippas oftare än “svensken” med sociala problem, samtidigt som “svensken” får representera det normala och önskvärda. Brune lyfter bland annat hur olika *typberättelser* konstruerar en “begreppslig invandrare” eller “medieinvandraren” som kan användas som en projektionssyta för det som inte ryms i majoritetssamhällets idealiserade självbild (Brune (2004). Hon synliggör hur media använder begreppen “invandrare” och “svenskar” som ömsesidigt uteslutande, där ”medlemskap” i den ena kategorin per definition utesluter medlemskap ur den andra, och hur begreppet “invandrare” rör sig längs en glidande skala där det ibland betyder “personer som invandrat” och ibland betyder “de som är annorlunda”. I studien synliggörs och problematiseras hur media berättar stereotypa historier (typberättelser) och konstruerar kategorier som “invandrarkillar” eller “invandrarkvinnor”, där berättelserna har ungefär form och innehåll och där aktörerna tilldelas liknande egenskaper. Brune (2004) betonar hur dessa stereotypiseringar befäster föreställningar om skillnader mellan kulturer och hur dessa i förlängningen får “verkliga” konsekvenser genom att översättas till egenskaper hos individer.

Föreställda gemenskaper i nutid. Andersons (1991, refererad i Zimelis, 2010) begrepp *föreställda gemenskaper (imagined communities)* beskriver hur nationell gemenskap blir till, inte utifrån autenticitet, utan genom de specifika sätt som den blir konstruerad på. I en föreställd gemenskap har språket en bärande roll eftersom språket bildar de symboler, värden och historia som får gemenskapen att framträda som verklig och avgränsad. Språket drar också tydliga gränser mellan de som anses höra till nationen och de som anses vara utomstående (Anderson, 1991, refererad i Zimelis, 2010).

Zimelis (2010) prövar begreppet i en nutida kontext, mer specifikt genom att studera ett av Österrikes nationalistiska partier. Författaren visar genom citat från tal, debatter och nyhetsartiklar med partiledaren Haider hur denne med hjälp av anspelningar

på gamla föreställningar om nationen Österrike “enar” människor och skapar icke önskvärda, främmande delar i form av “immigranter” (Zimelis, 2010). Dessa hänvisningar till en historisk föreställd gemenskap blir då ett led i processen att återskapa, aktualisera och förnya gemenskapen och nationen. Zimelis (2010) finner att konceptet föreställda gemenskaper fortfarande är ett relevant begrepp att använda för att synliggöra konstruktioner av “nationer” och “nationalism” i västvärlden idag.

Vithet, svenskhet och visuell kultur. Werner och Björk (2014) har i sin rapport tittat på svensk konst som målningar och skulpturer, design och arkitektur - i form av inredning, boendetyper och uppkomst av stadsdelar, genom tiderna för att undersöka hur föreställningar om “naturliga kroppar” skapas. Genom att titta på dessa delar av vad som legat till grund för konstruktionen av “svensk kultur” synliggör de vilka kroppar som får företräde och knyter samman detta med vithet och svenskhet. De beskriver vitheten som “flytande och relativ” och skriver: “Vem som definieras som ‘vit’ beror på situationen, omgivningen, och på vem som besitter rätten att definiera” (Werner & Björk, 2014, s.352).

Att till exempel svenskheten ges en särskild kropp och ett särskilt utseende härleder Werner och Björk till 1800-talet. De menar att svenskhet då går från att definieras av kulturella praktiker som språket, sagorna, sångerna och sederna samt yttre attribut som kläder till att handla om det materiella, *kropparna* som utövar praktiken samt föremålen, byggnaderna och naturen de omges av. Vidare menar de att blondhet, demokrati, enkelhet och funktionalitet är några av de tydligaste teman i retoriken kring den svenska designen det senaste seklet. Klass och hudfärg vävs samman med vad som uppfattas som ideal, och de exemplifierar detta med att segregationen i städer allt mer kommit att bygga på vithet och icke-vithet. Även om tanken att Sverige är mer heterogent än tidigare skulle underhållas, är det “vita idealet” mer homogent än någonsin (Werner & Björk, 2014).

Ingruppssfavorisering. I en studie av Liebkind, Henning-Lindblom & Solheim (2006) har forskarna undersökt tendensen att favorisera ingruppen, utifrån kulturellt och

socialt liknande grupper. Svenskspråkiga finländare och finskspråkiga finländare fick där ta ställning till positiva och negativa påståenden om ingruppen eller utgruppen och värdera sanningshalten på dessa. Forskarna menar på att trots att grupperna har många likheter och delar århundraden av gemensam historia har de etablerat tydliga stereotyper om varandra. Liebkind et al (2006) hänvisar till forskning som visar på att likheter mellan *ingrupp* och *utgrupp* hotar de sociala identiteterna hos båda grupperna. Detta leder till större betoning på skillnader mellan grupperna, på ett sätt som favoriserar ingruppen. (Roccas & Schwartz, 1993; Tajfel, 1982; Tajfel & Turner, 1986 refererat i Liebkind et al, 2006) Studien visar att grupperna har större tendens att favorisera sin ingrupp än att vara nedsättande mot utgruppen, oavsett positiv eller negativ attribution. Detta förklaras med att det är mer socialt accepterat att gynna sin egen grupp än att vilja en annan grupp illa (Liebkind et al, 2006).

Teori

Vithetsnorm. Kritiska vithetsstudier fokuserar på hur diskriminering formas utifrån "vita" människor som normerande grupp. Denna grupp tillskrivs vissa egenskaper och tolkningsföreträden och får en överordnad status och därmed strukturella fördelar, enkom utefter att vara i denna position. Dessa maktrelationer konstrueras i ett sammanhang där vithet skapas i relation till det icke-vita, varifrån hela samhället formas (Mattson, 2005.)

Inom kritiska vithetsstudier används ofta begreppet *hegemoni*. Med hegemoni menas en form av dominans eller kontroll där dessa ojämna maktbalanser inte är ett resultat av tvångsförtryck, utan snarare genom att de får status som "sunt förnuft" och bibehålls genom samtycke. van Dijk (1993) menar att makt innebär kontroll. Han beskriver att "modern" eller mer "effektiv" kontroll huvudsakligen är kognitiv och utövas genom inflytande, exempelvis genom möjligheten att forma representationer och föreställningar så att de legitimeras och accepteras som "naturliga".

Vithet som hegemoni innebär att det "vita" får en maktbärande position, ses som det "normala" och samtidigt blir osynligt. Mattson (2005) skriver att: "Därmed blir

diskurserna svårfattliga och oantastliga eftersom det råder konsensus om dess sanningshalt.” (s.147). Allen (2001, refererad i Andrews, 2016) menar att vithet som position fungerar som ett globalt system för förtryck som används för att särskilja den “civiliserade” från den “ociviliserade” världen. Brune (2004) skriver på liknande vis att “Vithet associeras med ordning, rationalitet och rigiditet [...] Vithetens rigiditet kan emellertid också gestaltas som en brist på liv – då kontrasteras den mot icke-vit livfullhet, värme, spontanitet.” (s.39). Hon menar att vit västerländsk identitet som position genomsyras av föreställningar om opartiskhet, abstraktion, distans, objektivitet. Vithet har även kommit att bli knutet till modernitet och sammankopplat med utvecklings- och framstegsideal. Brune (2004) lyfter slutligen att föreställningar om ”ras” tidigare agerat åtskiljande av grupper och rättfärdigat ojämlikhet men att dessa idag har ersatts av berättelser om djupgående kulturella skillnader.

”Svenskhetens” avgränsningar. de los Reyes (2005) beskriver hur föreställningar om svenskhet allt tydligare förknippats med makt under senare delen av 1900-talet. Ökad globalisering och migration har luckrat upp den traditionella nationalstatens gränser och i processen har idéer om svenskhet, svensk kultur och identitet aktualiserats. Kring dessa idéer har diskurser kring migration uppstått där “invandring framställs som ett ‘hot’ mot svenskhetens gränser” (Mattson, 2005, s.145). Brune (2004) beskriver i sin tur en “fixering av invandraren” och synliggör hur media, sedan 70-talet då invandrarbegreppet börjar användas, konstruerar “det svenska” och ”invandraren” så att det svenska får representera det normativa, önskvärda och normala. Samtidigt relateras bilden av “den andra” oftare till sociala problem och fungerar i allmänhet som negation till svensken. Maktaspekten som kommit att förknippas med svenskhet lyfts också i återkommande forskningsslutsatser om att svenskheten i Sverige, i likhet med hegemonisk vithet, förknippats med “normalitet” i en sådan utsträckning att den är helt osynlig (Bäckman, 2009; Mattson, 2005).

Svenskhet och nationell gemenskap kan konstrueras på en rad olika sätt, ofta med hjälp av någon form av jämförelsepunkt utanför gemenskapen. Mattson (2005) beskriver några dimensioner som den föreställda gemenskapen ”svensk” ofta baseras på: att vara

född i Sverige, ha svenskt medborgarskap, blodsband, kultur, språk och utseende. Dessa kategorier för i sin tur med sig särskiljande uttryck som ”helsvenska ungdomar” och ”andra generationens invandrare” eller ungdomar som ”ser svenska ut” och ungdomar som inte ”ser svenska ut”. Att vara ”kulturellt svensk” likställs då med att vara född i Sverige och ha svenska som modersmål och kopplas till ett antal normativa föreställningar om vilka egenskaper det för med sig – som ofta också sammanfaller med föreställningar om det ”vita och västerländska”. Lager på lager formar dessa svensketskategorier myter och föreställningar om den svenska nationen som bestående av ”...en välavgränsad och ofta oföränderlig grupp människor med vissa karaktäristiska egenskaper och drag.” (Mattson, 2005, s.150).

Kulturell psykologi. Kategorisering är något som människan gör för att organisera och förenkla sin världsbild, för att som göra det lättare att förutspå beteenden och agera på händelseförlopp i olika situationer (Holt & Passer, 2012). Denna tendens att kategorisera gör även att människan skapar in- och utgrupper, till exempel i form av ”svenskar” och ”invandrare”. Utöver olika försök att förstå konstruktionen av nationalitet eller svenskhet har det under 1900-talet gjorts empiriska studier kring ”typiska personligheter” i olika kulturer. I dessa har dock individuella variationer inom de studerade kulturerna varit för stora för att kunna tala om homogenitet (Botond, 2017). Istället använder sig den tidens forskning av termen modal personlighet som framförallt hänvisar till vanligt förekommande angivna egenskaper i en given kultur (i den mån man anser att olika kulturer går att avgränsa) och ämnar alltså inte att representera en ”genomsnittsperson” (e.g. Campbell, 1968). Intresset för det nationella gemensamma syns med andra ord även inom psykologin genom det empiriska sökandet efter centrala egenskaper i olika kulturer.

Social Identity Theory. Curley (2009) menar att social identitet är en persons försök att kategorisera sig själv som medlem av en grupp, ingruppen, som är olik andra grupper. Tajfel och Turner (1986, refererat i Curley, 2009) utvecklade Social Identity Theory (SIT) som söker förstå de psykologiska processer som finns i samband med att

vara en medlem av en grupp. I experiment har man visat att människor som blivit slumpmässigt placerade i grupper, utan några synbara skillnader eller betydelse för personerna, ändå tenderar att få en mer positiv bild av sin ingrupp (Curley, 2009). Det tycks alltså finnas ett stort behov för människor att höra till och vara del av en gemenskap, oavsett hur "svaga" eller slumpmässiga dessa band må vara. Teorin hävdar att en del av en persons självkoncept är utifrån sitt medlemskap i en grupp, och hur starkt denna person identifierar sig med gruppen (Turner & Oakes, 1986, refererat i McKinley, Mastro & Warber, 2014). Motivationen att behålla en positiv bild av ingruppen förstärks när det finns en högre grad av identifikation till ingruppen (Hinkle & Brown, 1990; Tajfel & Wilkes, 1963; Verkuyten & Brug, 2004 refererat i McKinley et al, 2014).

Botond (2017) skriver att det i ingruppen finns en upplevd gemensam bakgrund och en förväntad gemensam framtid som båda är förknippade med familjaritet och förtroende. Utgruppen delar däremot inte dessa förutsättningar. Genom att tillhöra en ingrupp förstärks den sociala identiteten hos medlemmarna där känslan av att tillhöra och känna gemenskap med en grupp, och inte en annan, är central. När det finns stora likheter mellan ingruppen och utgruppen hotas den sociala identiteten vilket leder till förhöjt fokus på skillnader mellan grupperna. Detta sker ofta genom positiva stereotyper om ingruppen eller, men inte nödvändigtvis, genom negativa stereotyper om utgruppen (Tajfel & Turner, 1986 refererat i Curley, 2009; refererat i Liebkind et al, 2006; refererat i McKinley et al, 2014). Det tycks alltså finnas en tydlig motivator för människor att se distinktioner mellan olika grupper och därmed uppmärksamma särskiljande drag eller praktiker.

“Vi” utifrån “De andra”. Postkolonial teori kan användas för att få syn på historiska och kulturella kontexter. Här beskrivs till exempel hur natur- och samhällsvetenskap inte bara är kunskap som “inhämtats” från ett omgivande och objektivt existerande samhälle utan att dessa kunskapstraditioner också varit med och skapat de samhällen som de beskriver, exempelvis har tankar om modernitet formulerats utifrån ett västerländskt perspektiv. Att utgå ifrån ett objektivt existerande samhälle riskerar därmed att osynliggöra de maktvillkor som format samhället och glömma den eurocentriska kontext som ligger till grund för mycket av västerländsk kunskapstradition.

Inom denna tolkningstradition förhåller man sig istället till kunskap som både skapande och beskrivande och kan därför användas som strategi för att synliggöra och utmana förgivet tagna antaganden om världen (Seth, 2009). Postkolonial teori ägnar sig även mycket åt att undersöka representationen av "de andra" i konstruktioner av "vi", ingrupper eller vithetsnormer. I likhet med sociala stereotyper eller ingrupsfavorisering kan själva konstruktionen av "de andra" vara oskyldiga särskiljanden som hjälper människor att navigera i sin vardag och måste alltså inte nödvändigtvis vara ojämlika (Brune, 2004). "Vi" och "de andra" blir till när dessa andra görs till något som "vi" inte är samt att detta konstrueras från "vår" utgångspunkt. En postkolonial blick på "vi" och "dem" introducerar maktrelationen mellan positionerna - när "vi" konstrueras som något överlägset "dem" samt när dessa föreställningar slår igenom som normer i samhället (Brune, 2004).

Kulturella identiteter konstrueras enligt Brune (2004) utifrån koloniala makt- och privilegiesystem, som både reglerar materiell makt och makt att beskriva och definiera situationer. Tolkningsföreträdet eller beskrivningsmakten tillfaller den som placeras högst i det koloniala privilegiesystemet. Berättelserna från "koloniatören" höjs upp till en dominerande sanning och på detta sätt legitimeras också dennes egen position, samt gör dennes föreställda egenskaper till norm. "De andra' är underordnade, inte bara för att de befinner sig i materiellt underläge utan för att de saknar viktiga egenskaper, som skulle möjliggöra en jämlik relation." (Brune, 2004, s.36). Detta beskrivs som en av de mest grundläggande delarna i den koloniala diskursen - oförmåga att respektera och erkänna olikheter på ett jämlikt sätt där verkliga mänskliga "andra" får vara något mer än bristfälliga versioner av "oss själva" (Brune, 2004).

Forskaren placerar också in Sverige i den europeiska koloniala diskursen. Trots att Sverige inte har varit en kolonialmakt i ordets traditionella mening visar hon hur "...svenskt nationellt identitetsskapande och syn på 'främmande folk'" har varit tydligt influerat av fördomsmonster som uppstått i Europa under en koloniala era (Brune, 2004, s.34). Vidare hänvisar hon till hur Holmberg (1994, refererad i Brune, 2004) visar hur Sverige identifierat sig med Europa, västvärlden, kristenheten och vitheten. Att "vi:et" i Sverige har enligt Holmberg varit samma "vi" som i gamla kolonialmakter som till

exempel Frankrike, och att Sverige därigenom övertagit bilder av “den exotiska världen” och “de andra” som är starkt präglade av kolonialismen (Brune, 2004).

Metod

Forskningsansats

I denna uppsats arbetade vi utifrån en socialkonstruktionistisk forskningsansats med kritisk diskursanalys som kvalitativ metod. Inom socialkonstruktionismen finns en kritik mot de antaganden om världen som tas för givet (Burr, 2015). Detta perspektiv menar att konventionella kunskapsbaser alltid existerar utifrån specifika historiska och kulturella kontexter och följaktligen är relativa. Sociala interaktioner och språk ges en central roll. Utöver att språket har funktionen att hjälpa oss kommunicera och uttrycka oss själva får det även en performativ roll i form av sociala handlingar i interaktion med andra (Andrews, 2012; Burr, 2015; Durrheim, 1997; Hosking & Morley, 2004).

Hermeneutik

Socialkonstruktionismen ingår i en hermeneutisk forskningstradition. Inom hermeneutiken vänder man sig emot positivistiska ambitioner om forskning som genererar objektiva förklaringar av en “yttre” existerande verklighet. Hermeneutiken söker istället tolka och förstå en värld som bygger på konstruerade betydelser och sociala praktiker (Howarth, 2007; van Dijk, 2011). Som samhällsvetare kan man, enligt en hermeneutisk logik, alltså inte bortse från forskningens och forskningsobjektets kulturella och historiska kontext, då man själv är del av samhället och på så vis kontextens kunskapstradition (Gadamer, 1975, refererad i Horák, 2017).

Diskursteori

Diskursteori skiljer sig, enligt Howarth (2007), från hermeneutiken då den inte försöker återskapa aktörers intentioner eller blottlägga “verkliga” innebörder i text och handlingar. Empirin i diskursteori betraktas snarare som konstruerad av forskaren. Det är forskaren som genom sina särskilda tolkningar genererar forskningsmaterialet, det finns

inte där för denne att "upptäcka" eller återskapa. Det som en diskursiv samhällsforskning vill upptäcka är de regler och konventioner som strukturerar meningsskapande i en specifik social kontext (Howarth, 2007). En central diskursteoretiker som diskuterar relationen mellan kunskap och strukturerande konventioner som makt är Foucault. Han menar att "teoretiska objekt" alltid konstrueras i specifika historiska kunskapssystem. Teoretiska objekt, eller forskningsmaterial, härstammar alltså inte från erfarenhet eller fakta utan står i relation till de normer som finns (och konstrueras) i dessa kunskapssystem (Foucault, 1971).

Hur diskursbegreppet definieras varierar mellan olika inriktningar men omfattar språkliga praktiker, regler kring textproduktion och regelbundenheter i hur man talar och kategoriserar och syftar alltså inte endast på texten som sådan, och i vissa definitioner inkluderas även andra sociala praktiker. Grundantagandet är konstruktionistiskt med vilket menas att språkanvändning och annan social praktik skapar mening, vilket påverkar hur vi tolkar världen, samtidigt som världen påverkar hur vi använder språket (Boréus, 2011; Burr, 2015). Foucaults diskursbegrepp involverar språklig såväl som "icke-språklig" praktik. Det är inte endast "text" som är av intresse utan också textens sociala sammanhang, vilket till exempel syns i hans intresse för relationen mellan kunskap och makt (Foucault, 1971).

Kritisk diskursanalys

Fairclough och van Dijk är två av dem som utvecklat den kritiska diskursanalysen som är en inriktning med ett tydligt samhälls- och maktkritiskt perspektiv (Burr, 2015). Språkets roll uppfattas ungefär likadant av Fairclough som av Foucault - vårt sätt att tala eller skriva påverkar andra sociala praktiker - men han lägger betoning på hur de icke-språkliga praktikerna påverkar de språkliga (Fairclough, 1992, refererad i Boréus, 2011). Enligt Fairclough (1995, refererad i Brune 2004) har diskurserna tre funktioner: text ger representationer av världen och påverkar hur vi förstår vår omgivning; text påverkar identiteter för berättare, omtalade aktörer, läsare, det vill säga alla de som på något sätt involveras i eller kring texten; text påverkar relationer mellan grupper av de människor som involveras i texten (Brune, 2004). Text, talad eller skriven, betraktas som diskursens konkreta uttryck eller "manifestationer" (Boréus, 2011).

Material

Vår studie utgick från texter ur två introduktionsmaterial som används i studiecirkel för personer som är nya i Sverige. Urvalet gjordes utifrån vad Stadsbiblioteket i Malmö och studieförbunden själva tipsar om för material. Materialet bestod av *ABF Medborgarbok* (Paine Huenupi, 2009) och *Den Svenska Koden* (Bengts et al, 2001). Genom att materialet används som information i studiecirkel och fungerar som en sorts lärobok ansåg vi det relevant att titta på dessa böcker. van Dijk (2005) skriver att institutioner inom utbildningens domäner, är några av de främsta aktörerna i att reproducera sociala representationer. "Något som är utmärkande för läroböcker är deras 'officiella kunskap' som inkluderar ideologier som är förhärskande i samtiden" (van Dijk, 2005, s.127).

ABF Medborgarbok. Materialet presenteras som följer:

Denna bok i medborgarkunskap vänder sig till unga och vuxna nyanlända personer från tredje land (utanför EU) som kommer till Sverige på grund av familjeåterförening. Den är anpassad för att användas i studiecirkel [...]. Medborgarkunskap, civic education, är ett sätt att skapa och stärka gemenskapskänslan med det nya landet. Medborgarkunskap är förmedling av fakta och värderingar, båda lika viktiga. Med full respekt för den grundlagsskyddade åsiktsfriheten är introduktionstiden viktig för att förmedla centrala värden i det nya samhället. (Paine Huenupi, 2009, s.10)

Den är skriven av Arbetarnas Bildningsförbund Södra Småland med författare och projektledare Marianne Paine Huenupi och är finansierad av Europeiska Integrationsfonden.

Den Svenska Koden. Nedan följer ett utdrag ur bokens inledning:

Den svenska koden är en sammanfattning av skrivna och oskrivna regler och umgängesformer som finns i det svenska samhället, och som man behöver känna till för att smälta in i olika miljöer [...] Syftet med denna bok är beskriva de

oskrivna regler som inte står i någon handbok, men som är ett måste för att man ska kunna leva och integreras i Sverige. (Bengts et al, 2001, s.7)

Den är skriven av författarna Uli Bruno och Silvia Nilson-Puccio som har egen erfarenhet av att komma nya till Sverige och författaren Marie Bengts som är född i Sverige och skriver under signaturen "Svenne". "Svenne" fungerar ofta som slutgiltig kommentar på de andra författarnas resonemang och upplevelser, och skriver även under rubriken "facit" åtskilliga gånger.

De två böckerna har något olika framtoning och perspektiv där *Medborgarboken* framstår som objektiv och mer som en praktisk handbok medan *Den Svenska Koden* utgår från individuella erfarenheter och har ett mer lekfullt och diskussionsskapande uttryck. Vi kommer i föreliggande uppsats referera till dessa som *Den Svenska Koden* och *Medborgarboken*, och citat från materialet kommer genomgående att kursiveras.

Genomförande

Både forskningsobjekt och forskare anses i diskursteorin vara omgivna och formade av befintliga tolkningsramar och teori. Det argumenteras därför för att modifiera begrepp och teorier utefter specifika forskningsfall istället för att försöka passa in forskningen, och därmed begränsa den, till en förutbestämd begreppsmall (Howarth, 2007). Vi valde således att vägledas av våra frågeställningar både i tematisering och analys och lät dessa fungera som analysfrågor till materialet.

Vi gjorde ett urval ur materialet och lyfte det vi funnit intressant för vårt syfte. Först gjordes en initial läsning av varsin del av materialet där vi bekantade oss med texten. Därefter gjordes en andra läsning där berättelser som vi upplevde iögonfallande eller återkommande, såväl explicit som implicit, lyftes fram genom en mängd citat. Efter detta gjordes grova tematiseringar varefter vi bytte material och upprepade processen. Efter den tredje läsningen såg vi över teman och gjorde underrubriker till dessa. Utefter våra frågeställningar tittade vi efter explicita berättelser där orden "svenskarna" och "Sverige" användes. Enligt riktlinjer från Willig (2008, refererad i Burr, 2015) är det här *diskursiva konstruktioner identifieras*, där vi ser på de olika sätten som objektet, i detta fall "svenskhet", refereras till i texten. Vi lyfte även ut implicita citat som refererade till

specifika "svenska" praktiker eller på något sätt bidrog till att skapa en bild av hur Sverige eller "svenskarna" är eller *inte är*, något Willig kallar för att *lokalisera diskurser*. Utifrån den samlade mängden citat från materialet fortsatte vi att titta på *vilka positioner som blir tillgängliga* utifrån diskursen och vilket *utrymme* detta förde med sig för aktörerna som nämndes i och kring texten (Willig, 2008, refererad i Burr, 2015).

Följande teman utkristalliserades utifrån vårt syfte och våra frågeställningar: "Konstruktionen av 'Svenskarna'", "Berättelsen om Sverige" och "Konstruktionen av 'Svenskarna' utifrån 'De andra'". Vi fördjupade oss sedan med diverse indelningar under vardera tema.

Kritiska och etiska reflektioner

Då det inte fanns informanter eller försöksdeltagare direkt inblandade i vårt material kom våra etiska reflektioner främst att handla om våra egna positioner i relation till ämnet. Att undersöka konstruktioner av "svenskhet" innebar för vår del att undersöka en "kultur" som vi också var en del av. Våra diskussioner rörde sig därför mycket kring vilken förförståelse som fanns, våra egna positioner utifrån exempelvis kön, klass, etnicitet och politisk åskådning samt hur dessa kunde påverka våra tendenser att tolka materialet på ett särskilt sätt. Vi försökte ha ett balanserat kritiskt förhållningssätt samt välja teoretiska och metodologiska ramar som kunde fungera som ett stöd i tolkningen av materialet (Brune, 2004; Seth, 2009). "...om analys innebär att plocka sönder en text och se hur den är sammansatt, så innebär tolkning att läsa texten ur ett speciellt perspektiv och se vad den säger ur detta perspektiv. Men tolkningsramen påverkar förstås vad man får syn på och lägger vikt vid i analysen." (Brune, 2004, s.32). Eftersom vår tolkningsram var hur "svenskhet" konstruerades i materialet samt vilka positioner som blev aktuella i läsningen vägledde denna förstås vår tolkning och analys och gjorde att vissa saker blev synligare än andra.

Begreppsanvändning och avgränsning

Med uttrycket position avsåg vi sociala eller strukturella positioner, både på individ- och samhällsnivå, som involverades i eller kring de konstruktioner av "svenskhet" som låg till grund för vår analys. Med vår metodologiska ingång innebar

detta att olika positioner genererade olika utrymme för de som omtalades, beroende på hur de placerades in i de makt- och privilegiesystem som formulerats i vår teoretiska tolkningsram.

En viktig diskussion under arbetets gång gällde vad som skapades, befästes och reproducerades genom sökandet efter "konstruktioner av svenskhet" i vårt material. Frankenberg skriver (1997, refererat i Werner & Björk, 2014): "Varför tala om vithet när det finns en risk att man genom att forska om vithet bidrar till processer som recentrerar vitheten istället för att decentrera den, och dessutom förtingliga termen och dess 'invånare'?" (s.40).

Att kritiskt granska konstruktioner av svenskhet innebar att granskningen per definition också bidrog till att reproducera svenskhet. Werner och Björk (2014) bedömer dock att fördelarna med att uppmärksamma annars naturaliserade normer är större än nackdelarna. Mattson (2005) och Brune (2004) lyfter hur kategorin "svensk" sällan undersöks och problematiseras och uttrycker en önskan om att studera diskrimineringens "andra ansikte" snarare än att producera mer forskning där det är "avvikelsen" som blir utredd. Utifrån dessa resonemang tog vi oss an "svenskheden" som konstruktion i vårt material. När vi skrev "svenskar" eller "invandrare" i följande text refererade vi endast till de språkliga konstruktioner och normativa kategorier som skapade och avgränsade olika positioner och identiteter. Vi hänvisade inte till någon essentiell "svenskhet" med ontologisk grund.

Resultat och Analys

Vi kommer i detta avsnitt först presentera underkategorier för de huvudteman vi formulerat, sedan exemplifiera med citat från materialet och slutligen analysera dessa genom att knyta an till tidigare nämnda teorier. Dessa citat representerar vanligt förekommande berättelser och används för att belysa våra teman. Vi har valt att väva samman resultat och analys i föreliggande avsnitt för att underlätta läsbarheten och tydliggöra vårt resonemang.

Konstruktionen av "Svenskarna"

Genomgående i vårt material ser vi hur kategorin "svenskar" skapas, avgränsas och fylls med innehåll. Kategorin tycks bli till delvis genom berättelser om kulturell eller social gemenskap genom de intressen, egenskaper och värderingar som "svenskarna" tillskrivs, och delvis genom berättelser om utseendemässig gemenskap.

Materialet presenterar ofta "svenskarna" som "vita", tvåsamma, heterosexuella medelklassföräldrar. *Medborgarboken* skriver att den "*Vanligaste familjen i Sverige är mamma, pappa, och ett eller två barn*" (Paine Huenupi, 2009, s.51) och *Den Svenska Koden* berättar att "*För svensken är det ofta de tre "B:na Bostaden, Barnen och Bilen som man satsar på.*" (Bengts et al, 2001, s.107). Antydning om en viss livsstil eller materiell standard ser vi också i *Medborgarbokens* berättelser om svenskarnas intressen. Boken beskriver hur "*Många njuter utav musik, konstupplevelser, litteratur och annan kultur.*" (Paine Huenupi, 2009, s.74) och att "svenskar" lägger mycket tid och pengar på trädgårdsarbete och sommarstugor samt att många svenska hem har teveapparater i flera rum (ibid).

Svenskhet, utseende och biologi. "Svenskarna" görs till en avgränsad och separat gemenskap genom att anspela på nationalitet, arv och utseende: "*Genetiskt är svenskar lika andra europeiska folk*" eller "*Många svenskar är långa, blonda och blåögda - men inte alla.*" (Paine Huenupi, 2009, s.23). Att introducera ordet *genetik*, referera till olika *folk* och knyta ett särskilt utseende till "svenskheten" anser vi anknyter till några av de nationalitetsavgränsningar som lyfts i teoriavsnittet. Utifrån materialet formuleras "svenskarna" som en grupp som har en viss genetisk uppsättning som genererar ett särskilt utseende. "Svenskarna" hänvisas också till som ett sammansatt folk, visserligen likt andra europeiska folk men samtidigt tydligt separat, enligt vår tolkning. *Den Svenska Koden* förklarar i sin inledande text att "...*det handlar inte om att byta efternamn, operera näsan eller färga håret utan om att lära sig och acceptera det nya landets seder och bruk*" (Bengts et al, 2001, s.7). Även här anser vi att nationalitet konstrueras utifrån utseende. "Icke-svenska" näsor och hår ser helt enkelt annorlunda ut än svenska.

Werner och Björk (2014) problematiserar framställningar av att Sverige gått från att tidigare bestå av en homogen grupp människor till att idag vara en heterogen samling personer, som resultat av migration och "mångkultur". Att "svenskarna" antas ha haft ett typiskt och likt utseende menar de befäster en problematisk bild av Sverige som i grunden "vitt". Utseende som faller utanför *det långa, blonda och blåögda* härleds snabbt till andra etniciteter och nationaliteter och håller därmed bilden av det homogena "svenska" intakt (Werner & Björk, 2014). Genom att materialet hänvisar till genetik kan vi också fundera över vilket slags sanningsanspråk som görs. "Svenskheten", som en del av det "vita" europeiska, ges en biologisk grund som antyder att "svenskhet" inte bara handlar om medborgarskap eller var du lever och verkar under ditt liv.

Jämställdhet. Det tycks i materialet finnas en underliggande premiss om "svenskhet" som jämlikt och jämställt. *Den Svenska Koden* skriver att "*Den svenska kvinnan gör ingen hemlighet av sin kropp utan visar gärna sina behag.*" (Bengts et al, 2001, s.113) och "*Det betraktas inte som oanständigt att sola med naken överkropp men det betraktas som ytterst oanständigt att tränga sig på någon som inte vill ha kontakt.*"

(ibid, s.113) och att “Svenska män vet att de måste ta över sin del av hushållsarbetet om familjen ska ha tid över för familjeaktiviteter” (ibid, s.26).

Vi menar att dessa citat tydligt bryter med “traditionella” förväntningar på femininitet och maskulinitet och ser dem därför som uttryck för den “progressiva jämställdhet” som Brune (2004) visar ofta kopplas ihop med “svenskheten”. Vidare exempel på hur detta formuleras ges i *Medborgarboken*: “De allra flesta pappor är med på förlossningen, både som ett stöd för kvinnan och för att dela en fantastisk upplevelse.” (Paine Huenupi, 2009, s.79) och “Om föräldrarna skiljer sig har de fortfarande gemensam vårdnad om barnen och lika stort ansvar” (ibid, s.55). *Den Svenska Koden* utvecklar detta ytterligare och skriver:

Kunskap ger makt – i Sverige har kunskapen om det andra könet genom 12 år av gemensam skolgång ändrat hur flickor och pojkar ser på varandra. Det andra könet har avmystifierats. Vet man hur en pojke eller flicka kommer att bete sig en viss situation, kan man hantera situation och varandra bättre. (Bengts et al, 2001, s.112)

Här tolkar vi det som att “svenskarna” ges ett legitimerat kunskaps- och maktanspråk endast genom att ha gemensam skolgång. Vi ser detta som ytterligare exempel på den beskrivningsmakt som lyfts i Mattsons (2005) diskussion om hegemonisk vithet. Uttrycket *kunskap ger makt* menar vi signalerar att “vi:et” besitter kunskapen vilket också legitimerar “vi:ets” maktposition (van Dijk, 1993).

Behärskning, måttfullhet och självständighet. Utöver att “svenskarna” formuleras som jämställda och utseendemässigt lika har vi också uppmärksammat framställningar som relaterar till måttfullhet, behärskning och självständighet.

Svenskarna är ofta försiktiga med sina kontakter. De är artiga, vänliga och trevliga men aldrig påträngande eller för personliga. Man ska inte komma alltför nära, utan måste respektera den personliga integriteten och aldrig lägga sig i andras liv. Svenskarna är vana vid att ta hand om sig själva och sina bekymmer. (Bengts et al, 2001, s.67).

Den Svenska Koden beskriver ovan hur "svenskarna" är reserverade och privata, och påtalar samtidigt den svenska vanan att ta hand om sig själva och sina bekymmer. Boken beskriver också hantering av känsloliv: "Svenskar kan visst vara arga men behärskar sig och håller sig lugna, och är ändå vänliga utåt." (Bengts et al, 2001, s.56), "Svensken visar inte gärna känslor" (ibid, s.56). Detta relaterar också till självständigheten: "Svenskar är ofta oroliga över att belasta andra människor med sina problem eftersom de är uppfostrade i andan att man ska 'sköta sig själv'" (ibid, s.39). *Medborgarboken* uttrycker på liknande vis hur "De flesta svenskar tycker att det är viktigt att det går rättvist till: man ska inte tränga sig före i kön eller skaffa sig fördelar med hjälp av kontakter. Inte så det märks i alla fall!" (Paine Huenupi, 2009, s.24) och hur "Många svenskar är noga med att passa tiden." (ibid, s.23).

Vi ser hur berättelserna om svenskarnas emotionella och sociala praktiker anknyter till det vita västerländska ideal som lyfts inom kritiska vithetsstudier. I detta ideal förknippas vithet, och svenskhet, med en civiliserad värld präglad av ordning och rationalitet samt "egenskaper" som rigiditet, objektivitet och distans (Andrews, 2016; Brune, 2004; Mattson 2005). Konstruktionen av "svenskarna" som reserverade, rättviseidkande, måttfulla och måna om personlig integritet menar vi relaterar tydligt till dessa ideal. Botond (2017) nämner även hur den svenska "nationalkarakteren" beskrevs i en bok under 1910-talet som "...stel men rättrådig, avundsjuk men hederlig, ensam men självständig, blyg men stolt" samt dennes kärlek till naturen (s.34). Precis som Brune (2004) har funnit "typberättelser" i media kring olika kategoriseringar som "invandrarkillar" eller "invandrarkvinnor" ser vi här exempel på stereotyper kring "svenskarna" som tydligt går igen i materialets framställningar.

Berättelsen om Sverige

I följande tema kommer vi fördjupa oss i ett antal berättelser om Sverige som samhälle som vi anser varit återkommande i båda böckerna. Vi har valt att kalla temat "Berättelsen om Sverige" då vi upplever att det relaterar tydligt till de nationsavgränsande "myter" som bland annat Mattson (2005), Werner och Björk (2014) och Zimelis (2010) ger exempel på i teori och tidigare forskning. De koncept kring

Sverige som nation vi valt att uppehålla oss vid lite extra gäller modernitet, självständighet, jämlikhet och kollektivt eller medborgerligt ansvar.

Modernitet, självständighet och jämlikhet.

Rationalitet och ordning kommuniceras i materialet utifrån de många system som bygger upp och reglerar det svenska samhället. I förklaringarna av dessa system - från välfärdssystemet till fackförbund eller föräldraföreningar - framträder, som i konstruktionen av "svenskarna", en bild av Sverige som reglerat, organiserat, utvecklat och "civiliserat" och anknyter i vår mening tydligt till de modernitetsideal som framställs som förknippade med föreställda västerländska, "vita", "upplysta" samhällen (Allen, 2001, refererad i Andrews, 2016; Brune, 2004; Mattson, 2005; Werner & Björk, 2014). Följande citat ur *Medborgarboken* ger läsaren en bild av Sveriges utveckling:

Individen - inte kollektivet eller familjen - blev allt viktigare i samhället. Det blev självklart att var och en skulle klara sig själv och forma sin egen framtid. Man kanske gjorde det tillsammans med andra, men både ansvaret och framgången var individens. Detta ledde till stor individuell frihet, jämställdhet och ett rättighetstänkande. (Paine Huenupi, 2009, s.85)

Den Svenska Koden berättar en liknande historia:

Den socialdemokratiska välfärdspolitiken byggde upp ett system där olika bidrag och socialhjälp skulle utnyttjas, så att folk kunde vara oberoende. Den politiken har förstärkt svenskarnas känsla för självständighet och deras inställning att ensamhet inte är någon skam eller någonting negativt. Tvärtom, att vara beroende av andra är i många ögon negativt. (Bengts et al, 2001, s.123)

Berättelsen om Sverige genomsyras här av individuell frihet, självständighet och oberoende, institutionaliserad genom välfärdspolitiken och privat genom hänvisningar till "svenskarnas" känslor och inställning. Berättelsen om Sverige tangerar här också föregående temas konstruktion av "svenskarna" som "...vana vid att ta hand om sig själva och sina bekymmer" (ibid, s.67). Vidare beskriver *Medborgarboken* arbete som en grundläggande del i detta oberoende: "Arbete är en förutsättning för ett självständigt liv" (Paine Huenupi, 2009, s.90) och tydliggör hur alla människor som lever i Sverige

gemensamt ansvarar för att systemet ska upprätthållas: *“Alla vuxna har ett eget ansvar för att försörja sig själva, både gifta och ogifta personer.”* (ibid, s.52) och:

En människas makt över sitt liv hänger samman med möjligheten att försörja sig själv. Den som inte kan eller vill arbeta heltid, kan tänka över möjligheten att arbeta deltid, eller byta till ett lättare arbete. Alla kan bidra efter förmåga. (ibid, s.90)

Medborgarboken berättar att *“Sverige är ett öppet och tolerant samhälle.”* (ibid, s.87) och fortsätter med att *“Demokratin och öppenheten är en viktig del av den svenska värdegrunden. Det är i allas intresse att behålla och stärka den.”* (ibid, s.89). I *Den Svenska Koden* betonas att *”Jämställdheten mellan könen är en fundamental faktor i det svenska livet och som invandrare måste man ha klart för sig att samhällets alla funktioner är baserade på övertygelsen att alla människor har lika värde. Detta går inte att undvika”* (Bengts et al, 2001, s. 25). Vi ser på detta vis hur även berättelserna om “svensk” jämställdhet och tolerans rör sig mellan institutionell och individuell nivå.

Kollektivt ansvar. Det vi upplever när vi läser ovanstående berättelser är att det tänkta "Sverige" ömsom konkretiseras i historier om vad Sverige *är* eller *har*, ömsom i uppmaningar eller konstateranden om hur de som befolkar Sverige behöver handla för att detta Sverige ska upprätthållas. Vi har kallat dessa exempel för berättelser om "kollektivt ansvar". Ytterligare ett exempel på kollektivt eller medborgerligt ansvar finner vi i *Medborgarboken*: "*Det är alla vi som bor i Sverige som är Sverige, vår demokrati och vår gemensamma framtid.*" (Paine Huenupi, 2009, s.93) Användandet av *vi*, *vår demokrati* och *vår gemensamma framtid* menar vi tydligt formulerar det gemensamma ansvaret för Sverige och konstruerar både läsare och författare som en gemensam ingrupp. Vi har tidigare lyft hur ingruppen skiljs från utgruppen genom att den förknippas med familjaritet och förtroende samt föreställningar om en gemensam bakgrund och en förväntad gemensam framtid (Botond, 2017). Vi menar att vi här ser exempel på hur materialet, som annars ofta belyser föreställda skillnader mellan grupperna "svenskar" och personer som är nya i Sverige, istället konstruerar en gemensam ingrupp med "förväntad gemensam framtid".

Betoningen på befolkningens roll i Sverige och vikten av någon form av kollektivt ansvar eller medborgerligt engagemang fortsätter i exempel ur *Medborgarboken*: "*Det föds inte tillräckligt många barn i Sverige för att befolkningen ska växa. Om det inte invandrade personer till Sverige skulle befolkningen minska.*" (Paine Huenupi, 2009, s.21), "*Det är viktigt för Sverige att det föds barn i landet, för att landet ska fungera och utvecklas.*" (ibid, s.55). Sverige behöver alltså av befolkningen att de skaffar barn, då landet inte skulle *fungera* eller *utvecklas* annars. *Medborgarboken* introducerar Sveriges behov av invandring vilket vi också menar utvecklas till vad invandringen kan *ge*. Genom hemspråksundervisning för barn blir exempelvis resultatet att "*Det svenska samhället får också ytterligare resurser för internationella kontakter av olika slag genom att många kan prata olika språk utöver svenska.*" (ibid, s.39). Även matkulturen utvecklas: "*Bland annat tack vare att Sverige har invandrare från många länder, har vi också mycket fler varor att välja på i affärerna nu, särskilt i mataffärerna.*" (ibid, s.58).

Här kan vi implicit ana en berättelse om hur varje samhällsmedborgare också bär med sig en potentiell lönsamhet för Sverige som nation. Oavsett om lönsamheten ligger i barn som föds och för utvecklingen framåt, barn som investeras i genom

hemspråksundervisning, som i längden genererar stärkta internationella kontakter, eller introducerandet av större mångfald och utbud i mataffären, menar vi att dessa exempel talar ett tydligt språk. Som det uttrycks i materialet: *“Alla kan bidra efter förmåga.”* (ibid, s.90) och på olika sätt göra sig användbara för Sverige. Vi menar även att vi i dessa citat kan se hur en viss syn på “integration” utkristalliseras - invandringen *ger* Sverige något: *“Alla har rätt och möjlighet att behålla en stor del av sin ursprungliga kulturtillhörighet. Detta är ett positivt element i hela den mångfacetterade väv som är det svenska samhället.”* (ibid, s.88). Dessa berättelser förenas i vad vi tolkar som en tanke om lönsamhet för Sverige.

”Svenskarna” med hjälp av “De andra”

I vårt material har vi noterat hur kategorin “svenskar” blir till med hjälp av mer eller mindre uttalade jämförelsepunkter. I följande tema kommer “de andras” roll i konstruktionen av “svenskarna” analyseras i två underrubriker. Den första består av de tillfällen då vi funnit jämförelser mellan “svenskar” och “icke-svenskar” och ansett att en dikotom relation mellan dessa positioner framträtt. Explicita eller osynliga “andra” fungerar i dessa fall som avgränsningar till “svenskarna” och synliggör vilka egenskaper som antas höra till respektive position. Dessa exempel rör sig oftast på gruppnivån “svenskar” och “icke-svenskar” och diskuterar sällan Sverige som samhälle jämfört med andra samhällen. Den här typen av exempel är mest frekventa i *Den Svenska Koden* och samlas under rubriken “Dikotomin ‘Svensken’ och ‘Den andra’”.

Vi har också uppmärksammat den här typen av jämförelsepunkter i ett mer direkt tilltal till läsaren, framförallt i *Medborgarboken*. Dessa fall skiljer sig från dikotomi-exemplen på det viset att det är materialets tilltänkta målgrupp eller läsare som får agera “den andra”. Med “Läsarens positioner” menas alltså inte *alla* läsare av materialet utan framförallt de läsare som också hör till den tänkta målgruppen “personer som är nya i Sverige”. I de här exemplen görs inga explicita jämförelser mellan olika föreställda grupper. Gemenskaper och skillnader framträder snarare genom vilken kunskap och information som materialet uttrycker att läsaren kan dra nytta av eller kan behöva för att bli hemmastadd och lättare navigera i Sverige. Detta menar vi synliggör vilken kunskap

som antas vara specifik för Sverige. Denna kategori “andra” fördjupar vi oss i under rubriken “Läsarens positioner”.

Dikotomin “Invandraren” och “Svensken”. Vi finner exempel på ovan nämnda dikotoma framställningar i *Den Svenska Kodens* diskussion kring social tillgänglighet och avstånd. Den binära relationen ser vi i användningen av begreppen “svenskar” och “invandrare”: “*Svenskar håller alltid större avstånd än invandrare*”(Bengts et al, 2001, s. 68) och “*Dels kräver svenskarna större så kallat personligt utrymme än människor från andra länder, och dels längtar vi ibland efter den avskildhet och tystnad som vi blivit vana vid och lärt oss värdesätta*” (ibid, s.122). Begreppsanvändningen gör tydligt att en person antingen är “svensk” eller “invandrare” och att medlemskap i en grupp per definition utesluter medlemskap i den andra. Här uttalas det alltså att “svenskarna” *kräver större personligt utrymme* än “invandrare” och människor från andra länder, med en sådan säkerhet att orden *alltid* och *kräver* används. Vi gör här en tydlig koppling till skillnadsskapande processer där grupperna “vi” och “dem” blir till genom att ställas i (motsats)relation till varandra.

Utöver orden “svensk”/”invandrare” utvecklas relationens dikotoma natur i meningsinnehållet som deklarerar hur “de” är något som “vi” inte är och vice versa. Det kan inte rimligtvis vara så att svenskar *alltid* håller större avstånd än invandrare, och handlar alltså inte om påståendets sanningshalt eller gemenskapens autenticitet som Anderson (1991, refererad i Zimelis, 2010) kallar det i sina föreställda gemenskaper. Vi menar snarare att påståendet anspelar på, och hämtar sin legitimitet från, den stereotypa berättelsen om “svenskarna” som reserverade och behärskade (se “konstruktionen av ‘svenskarna’” ovan), vilken här också får hjälp av den kompletterande stereotypen om “invandrarnas” närhet och tillgänglighet.

Negationer

Stereotyper kring “svenskarna” återkommer i *Den Svenska Koden* genom berättelser som “*Svenskarna är inte påträngande*” (Bengts et al, 2001, s.57) och “*Svenskar har den vanan att planera en del av sitt liv, och det inkluderar släkten och*

vännerna också. *Oplanerade hembesök eller för mycket hembesök hör inte ihop med deras kultur.*” (ibid, s.66). Det vi har tagit fasta på här är hur “den andra” fungerar som en effektiv förstärkare av kategorin “svenskar” även utan att “den andra” omnämns. Att tala om vad svenskarna *är* menar vi konstruerar svenskarna som grupp, samtidigt som att påtala vad svenskarna *inte är* leder tankarna åt vem som då *är*. Framställningen av hur den “svenska kulturen” inte hör ihop med för många och *oplanerade hembesök* får oss därmed att fundera över om detta är saker som i materialet kan antas höra ihop med “en annan” kultur.

Att “svenskarna” kan skapas med hjälp av negationer syns även i följande citat: *”Svenskar är i stort sett ett lydigt folk, de gör inget väsen av sig, protesterar inte och är sällan besvärliga”* (ibid, s.15). Här ser vi både att svenskarna *är* något, men också att de *inte protesterar, gör väsen av sig* eller *är besvärliga*. Den outtalade jämförelsepunkten - som blir mer flexibel eftersom den inte är bestämd - kan därmed antas få bära egenskaperna *olydig* och *besvärlig*. Vi drar här paralleller till Liebkind et al (2006) som visar hur det finns en vilja hos människor att vara särskiljande och se sin egen (in)grupp som speciell och bättre än andra, men att tendenserna att favorisera ingruppen fortfarande är större än tendenserna att vara nedsättande mot utgruppen. I vår kontext tolkar vi Liebkind's resultat som att det kan vara mer relevant för ingruppen att berätta vad “vi” *är* och *inte är* samt vilka specifika egenskaper “vi” *har*, och mindre relevant vilka utgruppen är, under förutsättning att ”de” är med och avgränsar eller stärker “vi:ets” gemenskap.

Den “svenskhet” som konstrueras i ovan citat anknyter enligt vår tolkning också till de modernitetsideal om ordning, rationalitet och behärskning som Brune (2004) beskriver som centrala i en kolonial diskurs. I denna diskurs blir de egenskaper som knyts till “vi:et” normerande och överlägsna de egenskaper som knyts till “dem”. Postkolonial teori menar vidare att de egenskaper som “vi” tillskriver “de andra” i första hand är egenskaper som inte ryms i “vi:ets” idealiserade självbild. “De andra” får därmed fungera som projektionsyta för de egenskaper som “vi” inte vill ha eller kännas vid, vilket vi menar att ovanstående fall med olydighet eller besvärlighet kan förstås som ett till exempel på.

Måttfullhet

Omväxlande i *Den Svenska Koden* presenteras och diskuteras "svenskheten" från ett inifrån- och ett utifrånperspektiv. Svenskarna är "vi" när de längtar efter avskildhet och lugn och svenskarna är "dem" när de planerar stora delar av sitt liv och kräver större avstånd än andra. Två av författarna har egen erfarenhet av att komma nya till Sverige och den tredje författaren är född i Sverige. Nedan följer två berättelser ur *Den Svenska Koden*, en av "Svenne" och en av Silvia:

Känslouttryck får inte överdrivas. Skratta inte för högt och okontrollerat. Skrik och svär inte om du är arg. Ropa inte högt av lycka. Undvik att gråta offentligt. Särskilt om du är man. Självt har jag knappt sett en vuxen man gråta. Jag tycker detta faktum är sorgligt och undrar om det i längden är sunt att kontrollera sina känslor på det sättet som vi svenskar gör. (Bengts et al, 2001, s.58)

Svenskarna är ofta försiktiga med sina kontakter. De är artiga, vänliga och trevliga men aldrig påträngande eller för personliga. Man ska inte komma alltför nära, utan måste respektera den personliga integriteten och aldrig lägga sig i andras liv. Svenskarna är vana vid att ta hand om sig själva och sina bekymmer. (ibid, s.67)

Historierna berättas från olika perspektiv beroende på författarens position, som född i Sverige respektive inte född i Sverige, och "svenskarna" beskrivs därmed utifrån ett "vi" eller "dem". Vi anser dock att det oavsett författarens position synliggörs en normerande svenskhet. Genom uppmaningar om vad man *inte* får göra - skratta för högt, gråta offentligt, komma alltför nära eller lägga sig i andras liv - synliggörs svensketsnormer kring måttfullhet, behärskning och privatliv som vi anser vara centrala delar av hur "svenskheten" konstrueras i båda böckerna. I dessa citat ser vi också exempel på Brunes (2004) beskrivning av hur vithet eller svenskhet ibland uttrycks som "brist på liv", och hur "de andra" då kan erbjuda värme och spontanitet till det annars rigida "svenska" eller "vita".

Jämställdhet

Ett annat område där vi noterat att dikotoma relationer framträder gäller jämställdhet och relationen mellan män och kvinnor. Även här förekommer “de andra” både som uttalade och osynliga jämförelsepunkter:

Det är lika naturligt att läkaren på vårdcentralen som ska undersöka samma mans hustru är en man eller att den nästan vuxna Ali ska lyda sin kvinnliga lärarinna. Det är inte en fråga om en mans ära eller en kvinnas anständighet – i Sverige är det förutsättningslösa umgänget mellan män och kvinnor en naturlig del av livet. (Bengts, et al, 2001, s.25)

Dels formuleras *naturligheten* i den svenska jämställdheten, dels lyfts potentiella utmaningar för jämställdheten, till exempel normativa funderingar kring mäns ära eller kvinnors anständighet. Vi menar att just ära och anständighet är uttryck ligger nära de framställningar av “manliga invandrare” som Brune (2004) och Bäckman (2009) uppmärksammar i forskning och svensk media. Bäckman hänvisar till forskning som visar hur dessa män framställs som bakåtsträvande och sexistiska och ställs upp som motsatser till svenska, jämställda och progressiva värderingar (Bredström 2002; Kulick 2005:93; Jonsson 2007:104; Hammarén 2008; Reimers 2005, refererat i Bäckman, 2009). Brune (2004) beskriver i sin tur en “fixering av invandraren” i media där män som inte är svenskfödda på olika sätt konstrueras som den moderna, upplysta, svenska mannens motpol. Hon menar bland annat att framställningar av den invandrade mannen som oflexibel och styrd av en främmande kultur som krockar med det svenska samhället, hjälper till att reparera bilden av den svenska kulturen som jämställd och bilden av svenska män som ”upplysta”. Forskaren lyfter också hur det lokalisering uttrycket “I Sverige” ofta används för att signalera något ”svenskt civiliserat” i jämförelse med något ”mindre civiliserat” annat.

Till denna analys hör även citat som vi tidigare lyft under rubriken “konstruktioner av ‘svenskarna’”: “Svenska män vet att de måste ta över sin del av hushållsarbetet om familjen ska ha tid över för familjeaktiviteter” (Bengts et al, 2001, s.26) och:

Den svenska kvinnan gör ingen hemlighet av sin kropp utan visar gärna sina behag. Det betyder inte att hon är dum, mer lättfotad, och därför värd mindre

respekt än andra. Det betyder bara att hon är mer frigjord och följer kutymen i det land hon lever i. (ibid, s.113).

Uttrycken *lättfotad*, *värd mindre respekt* och *frigjord* är enligt vår tolkning ytterligare exempel på en föreställd upptagenhet vid kvinnors anständighet som i sin tur riskerar att "hota" den svenska jämlikheten. Likt uttrycket "I Sverige" menar vi att uttrycket "den svenska kvinnan/mannen" underförstått introducerar "den icke-svenska kvinnan/mannen". Mot bakgrund av forskning av Bäckman (2010) och Brune (2004) förstår vi dessa citat som ytterligare uttryck för den föreställda svenska progressiviteten och upplysningen.

Spänningar

I materialet återkommer också uttryck som vi menar gestaltar den föreställda "kulturkrock" som dikotomin hämtar sin legitimitet ur. Ordet *kulturkrock* synliggör i sig antaganden om att olika kulturer är oförenliga och dömda att just *krocka* i mötet med varandra. Några uttryck som stärker föreställningarna om den dikotoma relationen mellan "svenskar" och "invandrare" har vi funnit i *Den Svenska Kodens* diskussion om "jantelagen" och svenskarnas måttfullhet eller ödmjukhet: "*Det är viktigt att veta att det kan vara provocerande för en svensk när någon framhäver sig själv. Man får visst vara duktig, men man bör inte säga att man är det.*" (Bengts et al, 2001, s.17), "*Däremot är det inte accepterat i Sverige att man framhäver sig själv och det man är bra på. Vi som är vana vid det här sättet att kommunicera tycker inte att det är något konstigt med det, förrän vi tampas med folk från andra länder.*" (ibid s.17) och "*...snart är jag i full kollision med alla Jantelagens regler*" (ibid, s.31). Det vi tar fasta på här är framförallt uttrycken *provocerade*, *tampas* och *kollision*. Vi menar att dessa ordval konstruerar en slags "kamp" mellan grupperna "svenskar" och "invandrare" i materialet.

Ytterligare uttryck som vi menar antyder en spänning mellan "grupperna" finner vi i *Den Svenska Kodens* inledning. I den beskrivs det hur det inte handlar om "*...att byta efternamn, operera näsan eller färga håret utan om att lära sig och acceptera det nya landets seder och bruk*" (Bengts et al, 2001, s.7) samt att bokens syfte är att tydliggöra svenska koder för läsaren "*...som man behöver känna till för att smälta in i olika miljöer*" (ibid, s.7). Genom att trycka på *acceptansen* för det nya landets kultur och värdet av att

smälta in menar vi att materialet synliggör föreställningar om “invandrarnas” olikhet från “svenskarna”. Vi ser i texten som att man som ny i Sverige måste *lära sig*, men också *acceptera* det nya “svenska”, och menar att detta acceptans-tillägg lämnar utrymme för ett föreställt motstånd till att anpassa sig hos den som är ny i Sverige. Ett liknande motståndsuttryck finner vi i en berättelse om det svenska samhällets jämställdhet: *”Jämställdheten mellan könen är en fundamental faktor i det svenska livet och som invandrare måste man ha klart för sig att samhällets alla funktioner är baserade på övertygelsen att alla människor har lika värde. Detta går inte att undvika”* (s.25). Här menar vi att konstaterandet *detta går inte att undvika*, likt acceptansen ovan, antyder ett möjligt motstånd hos mottagaren vad gäller jämställdhet och människors lika värde. Vår tolkning är att dessa uttryck drar en osynlig gräns mellan materialets “svenskar” och “icke-svenskar”. Denna gränsdragning aktualiserar föreställningar om djupgående kulturella skillnader och andra särskiljande processer som ordnar människor i “vi och dem” eller in- och utgrupper (Brune, 2004; Botond, 2017; Mattson, 2005; Liebkind et al, 2006).

Läsarens positioner. I detta tema kommer vi ägna oss åt citat ur *Medborgarboken* där vi upplevt konstruktioner av “svenskhet” i råd till bokens tänkta målgrupp. Med “läsaren” menar vi alltså inte alla läsare av materialet utan framförallt de läsare som också antas höra till den målgrupp som boken uttryckligen riktar sig till, personer som är nya i Sverige. Snarare än att “de andra” består av explicita “andra” genom uttrycket “invandrare” eller osynliga jämförelsepunkter, menar vi att det i dessa citat istället är läsaren som agerar publik för konstruktioner av svenskhet. *Medborgarboken* skriver att *”Alla ska sortera sina sopor”* (Paine Huenupi, 2009, s.45), *”I tvättstugan måste man passa barnen så att de inte stör andra som tvättar.”* (ibid, s.46) samt att *”Det är viktigt att ha överblick över kostnaderna, och betala alla räkningar i tid.”* (ibid, s.53). Var för sig kan vi betrakta dessa citat som rent informativa men när vi lägger ihop dem anar vi något mer. Vi menar att vi kan finna konstruktioner av svenskhet också i det som materialet uttrycker är viktigt att kunna som läsare, och därmed vilken kunskap man “saknar”. Påminnelser om sopsortering, förfallodatum eller att passa barnen i tvättstugan menar vi då kan förstås som symboler för något ordnat och civiliserat som

anknyter till den reglering och olika system som vi noterat under rubriken "berättelser om Sverige" ovan.

I citat som "*Varför är det viktigt att arbeta och tjäna pengar?*" (Paine Huenupi, 2009, s.29) och "*Det är viktigt att kunna prata och förstå svenska av flera orsaker.*" (ibid, s.34) ser vi ytterligare exempel på ett mer direkt tilltal som riktar sig till läsaren. Svaren som följer tar upp saker som "ett bättre liv för din familj" om man har arbete samt att det är lättare att få anställning, lära känna människor på jobbet och bli en del av gruppen om man behärskar språket (ibid, 2009). Om vi sätter citaten i sin vidare kontext - informationsmaterial som ska ge en introduktion till Sverige - menar vi att dessa resonemang kan ses som exempel på föreställningar om läsarens "behov" av viss kunskap. Genom att materialet används som information i studiecirkel tänker vi oss att det också får status som en sorts lärobok och att innehållet därmed legitimeras oavsett hur "sanna" eventuella föreställningar eller stereotyper må vara (van Dijk, 2005). Vi menar att information om arbetslivets och svenskspråkighetens fördelar också aktualiserar en västerländsk upplysningstanke där viss kunskap antas finnas i en viss del av världen, och därmed också "saknas" i en annan (Andrews, 2016).

I dessa citat återkommer det kollektiva ansvaret som diskuteras i "berättelsen om Sverige", som påtalar att ett gemensamt ansvar - där individuella insatser, genom exempelvis arbete eller språkkunskap - krävs för att upprätthålla det svenska samhället. Vi tänker oss att ovanstående citat i förlängningen också konstruerar "den arbetsamma och ansvarsfulla svensken".

Ett annat ämne vi noterat som riktar sig till läsaren gäller föräldraskap. På samma sätt som "svenskarna" oftast formuleras som heterosexuella och medlemmar i en familj med barn, antas detta även gälla för läsaren. Medborgarboken uttrycker bland annat att: "*En aktiv förälder är bra för barnet*" (Paine Huenupi, 2009, s.37), "*De allra flesta pappor är med på förlossningen, både som ett stöd för kvinnan och för att dela en fantastisk upplevelse.*" (ibid, s.79), "*Det är viktigt att föräldrarna lyssnar till vad barnet vill*" (ibid, s.55), "*Tänk särskilt på barnens säkerhet, de är beroende av att du tar ansvar*" (ibid, s.68), "*Det är mycket viktigt att föräldrar och andra är uppmärksamma på hur ungdomar mår*" (ibid, s.71), samt "*Barnens matvanor formas tidigt*" (ibid, s.80). Vi tolkar detta som uttryck för normer och förhoppningar om hur föräldraskap ska se ut

generellt i Sverige. Det som gör dessa citat intressanta är återigen den kontext som materialet är skapat i och det syfte materialet är skapat för (van Dijk, 2005). I kontexten "introduktion till Sverige" blir "den goda föräldern" som önskas i citaten lätt tolkad som synonym med "den svenska föräldern".

Motsatspar och paradoxer

Vi finner att berättelserna om Sverige och "svenskarna" i materialet inte alltid är sammanhängande utan att konstruktionerna ibland kan ställas upp som varandras kontraster. Följande avsnitt kommer redogöra för några av de motsägande framställningar som vi funnit i materialet.

Öppenhet och slutenhet. Vi ser hur berättelser om Sverige och "svenskhet" präglas av ideal om öppenhet samt jämlikhet genom demokrati och jämställdhet. Eller som *Medborgarboken* skriver: "*Sverige är ett öppet och tolerant samhälle.*" (Paine Huenupi, 2009, s.87) och "*Demokratin och öppenheten är en viktig del av den svenska värdegrunden. Det är i allas intresse att behålla och stärka den*" (ibid, s.89). *Den Svenska Koden* skriver: "*Jämställdheten mellan könen är en fundamental faktor i det svenska livet*" (Bengts et al, 2001, s.25). Detta kan kontrasteras med de otaliga berättelserna om "svenskarnas" slutna sociala och emotionella praktiker: "*Svenskarna är ofta försiktiga med sina kontakter. De är artiga, vänliga och trevliga men aldrig påträngande eller för personliga. [...] Svenskarna är vana vid att ta hand om sig själva och sina bekymmer*" (ibid, s.67), "*Svensken visar inte gärna känslor*" (ibid, s.56) eller "*Svenskar är ofta oroliga över att belasta andra människor med sina problem eftersom de är uppfostrade i andan att man ska 'sköta sig själv'*" (ibid, s.39). Sverige som land beskrivs alltså med öppenhet medan medborgarna är betydligt mer reserverade och slutna.

Självständighet och kollektivt ansvar. På samma sätt tycks det finnas en konstruktion av "svenskarna" utifrån självständighet, individuell frihet och oberoende. *Den Svenska Koden* fortsätter: "...svenskarnas känsla för självständighet och deras inställning att ensamhet inte är någon skam eller någonting negativt" (Bengts et al, 2001, s.123) samtidigt som det ryms berättelser om ett mer kollektivt Sverige med medborgerligt ansvar och lönsamhetstänk där *Medborgarboken* skriver: "En människas makt över sitt liv hänger samman med möjligheten att försörja sig själv. Den som inte kan eller vill arbeta heltid, kan tänka över möjligheten att arbeta deltid, eller byta till ett lättare arbete. Alla kan bidra efter förmåga." (Paine Huenupi, 2009, s.90). Vi tolkar detta som att det tycks finnas såväl individualistiska som kollektivistiska tankar kring det "svenska", både på ett individuellt och samhällsligt plan.

Genus. Vi tycker oss även kunna se att olika ramar för genus kodas in under samma "svenskheter". *Den Svenska Koden* skriver: "Även om frun och barnen är en viktig del av varje mans liv, är det viktigt att få vara ensam. [...] Att vilja vara ensam ibland är en viktig paus mellan jobb och familj. Jag tror man känner sig som en bättre människa när man har haft tid att tänka i lugn och ro." (Bengts et al, 2001, s.124). Vi menar att "den svenska mannen" här formuleras som någon med personlig integritet och behov av frihet och tid att tänka i lugn och ro. "Den svenska kvinnan" beskrivs utifrån följande formuleringar: "På arbetsplatsen kan det vara en nackdel om man t.ex visar sig vara duktigare än någon annan, i synnerhet om man är kvinna. Då kan det vara klokare att hålla sig undan och inte utmärka sig för mycket, framförallt om man är nyanställd" (ibid, s.15), "...det betraktas inte som oanständigt att sola med naken överkropp. [...] den svenska kvinnan gör ingen hemlighet av sin kropp utan visar gärna sina behag [...] Det betyder bara att hon är mer frigjord och följer kutyman i det land hon lever i." (ibid, s.113). Här konstrueras "den svenska kvinnan" som någon som bör ta mindre plats socialt och intellektuellt, samtidigt som hon är frigjord och därför kan ta mer plats med sin kropp. Vi menar på att dessa exempel inte nödvändigtvis är konstruktioner av "svenskheter" utan snarare ger uttryck för konstruktioner av maskulinitet och femininitet inom "svenskheter", som inte alltid är kompatibla.

Kontroll och brist på kontroll. Alkoholkultur framstår också som ett ämne som bryter mot tidigare konstruktioner av "svenskarna". Vi har genomgående i materialet funnit berättelser om ordning, rationalitet och kontroll men här synliggörs något annat. Först etablerar *Den Svenska Koden*: "*Svenskarna dricker ändå mindre mängd per capita än många nationaliteter, skillnaden är att de dricker allt på samma gång. Detta sätt att konsumera alkohol innebär förstås att folk blir väldigt berusade.*" (Bengts et al, 2001, s.95). Detta exemplifieras genom ett midsommarfirande på Öland, där "Svenne" arbetade på en flyktingförläggning och fick bevittna svenska turister: "*De flesta drack hejdlöst. Unga som gamla raglade runt bland tält och husvagnar. I bästa fall sjöng och skrålade de, i sämsta fall spydde och slogs de.*" (ibid, s.95). *Den Svenska Koden* fortsätter diskussionen med att jämföra nutida "svenskar" med nordiska vikingar och deras "bärsärkagång": "*Nordmännen satte skräck i hela Europa när de mjödstärkta plundrade och slogs. [...] Jag kan tänka mig att flyktingarnas känslor (på Öland) i viss mån påminde om den förskräckelse som européerna kände när nordborna landsteg, vilda och rasande...*" (ibid, s.96). Här görs kopplingar till barbariska förfäder och "svenskarna" beskrivs implicit som okontrollerade och ociviliserade, till skillnad från tidigare berättelser.

Avslutande diskussion

Vi kommer i följande avsnitt göra en summering av våra resultat och slutsatser samt lyfta några avslutande reflektioner.

Utgångspunkt för detta arbete är att språkanvändning och sociala praktiker skapar mening och därmed vår verklighet, precis som "verkligheten" skapar språkbruk och handlingsmönster (Boréus, 2011; Burr, 2015). Vi intresserar oss för konstruktionerna av "Sverige" och "svenskarna", hur de skapas, formuleras och reproduceras, och på så sätt ges legitimitet (Burr, 2015). I vår analys ser vi att "svenskhet" formuleras och konstrueras genom att "svenskar" och "Sverige" görs till kulturell och social gemenskap och tilldelas särskilda egenskaper eller värderingar, samt beskrivs utifrån utseendemässig likhet. Konstruktioner av "svenskhet" ser vi även när "svenskarna" blir till ingrupp och ett "vi" med hjälp av jämförelser med olika "andra". Särskilt framträdande egenskaper är jämlikhet, måttfullhet, behärskning, självständighet, öppenhet, modernitet och "kollektivt ansvar". I anslutning till dessa framställningar bidrar upprepade användning av uttryck som "svenskar", "det svenska samhället" och "i Sverige" till att formulera "svenskheten" som en avgränsad och "lik" gemenskap.

De konstruktioner och formuleringar av "svenskhet" som ligger till grund för vår analys engagerar olika positioner. Dessa består främst av olika föreställda "svenskar" och olika föreställda "andra"; uttalade "andra" genom uttrycket "invandrare", outtalade "andra" genom berättelser om vad "svenskarna" *inte är*, samt "andra" i form av läsaren som föreställd representant för målgruppen "personer som är nya i Sverige". Dessa positioner har givits varierande mening i olika exempel men gemensamt är att "de andras" olika positioner varit "funktionella" i relation till den uttalade eller tänkta "svenska" positionen i exemplet, på ett sådant sätt att dessa positioner förstärks och blir ömsesidigt uteslutande. De handlingsutrymmen som framträder för olika positioner i materialet korresponderar med tidigare forskning och teori kring exempelvis ingrupsfavorisering och kategorisering av "svenskar" eller andra föreställda "vita västerlänningar" och "invandrare" (Brune, 2004; Liebkind, 2006). I citaten synliggörs positionerna "svensken" och den mer eller mindre uttalade "andra" genom motsattpar som reserverad/närgången, civiliserad/ociviliserad, informerad/i behov av information

och progressiv/konservativ. Paret "stel/frigjord" figurerar både i konstruktioner av "svenscars" sociala rigiditet och "invandrares" sociala öppenhet, samt i konstruktioner av implicita "andras" konservatism och "svenscars" progressivitet gällande jämställdhet.

Genom att undersöka vilken kunskap om "Sverige" och "svenskhet" som presenteras menar vi att vi finner exempel på vilka föreställningar om "svenskhet" som ges företräde och legitimitet. Då materialet är introduktionsböcker med syfte att "presentera" Sverige för personer som är nya i landet tänker vi oss att det finns en tydlig beskrivningsmakt redan i materialets existens (van Dijk, 2005). "Sverige" och "svenskarna" placeras på så vis inom det "moderna, vita, västerländska" och tilldelas en normerande position förknippad med normalitet och önskvärdhet, genom sina egna berättelser om "sig själva" (Brune, 2004; Mattson, 2005). Mot bakgrund av detta menar vi att vi kan läsa materialet som en manifestation av "svenskhet" eller majoritetssamhällets självförståelse (Bäckman, 2009).

Styrkor och svagheter

Med studiens konstruktionistiska ansats är våra ambitioner inte att synliggöra några "sanningar" i materialets framställningar. Våra analyser belyser snarare fenomen som gjorts tillgängliga utifrån vår specifika tolkningsram. Diskursteorin betonar vikten av att anpassa begrepp och teori efter varje unikt forskningssammanhang och därför har vi heller inga avsikter att producera resultat som är direkt överförbara till sammanhang utanför vårt forskningsfall (Howarth, 2007). Vi betraktar dock våra fynd som intressanta i ett större sammanhang då de lyfter *ett sätt* att förstå och tolka mer generella logiker för identitetsbildning i en svensk migrations- och introduktionskontext. Vi menar att detta blir alltmer aktuellt genom ökad globalisering och migration (de los Reyes, 2005), som bland annat synts i Sverige genom det stora antal människor som sökt asyl sedan hösten 2015 (Migrationsverket, 2017).

I framtiden skulle vi gärna undersöka ett större material. Det vore exempelvis intressant att inkludera ett historiskt perspektiv och studera introduktionsmaterial som finns nu tillsammans med eventuellt tidigare material. Det skulle i så fall vara spännande att se om materialet formulerats olika beroende på historisk kontext och tilltänkt grupp nya i Sverige, då det skiftat från exempelvis sjuttio- och nittio-tal fram tills idag.

Referenser

- Andrews, K. (2016). The Psychosis of Whiteness. *Journal Of Black Studies*, 47(5), 435. doi:10.1177/0021934716638802
- Andrews, T. (2012). What is Social Constructionism? *Grounded Theory Review*, 11(1), 39-46.
- Bengts, M., Bruno, U., & Nilson-Puccio, S. (2001). *Den svenska koden: [bra att veta för nya och gamla svenskar]*. Bromma: KnowWare Publ.
- Brune, Y. (2004). *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. (Doktorsavhandling) Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Burr, V. (2015). *Social constructionism*. London: Routledge.
- Boréus, K. (2011). Texter i vardag och samhälle, Diskursanalys. I G. Ahrne, & P. Svensson, *Handbok i kvalitativa metoder*. (ss.131-164) Malmö: Liber.
- Botond, A. (2017). *Kulturell psykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Bäckman, M. (2010). Svenskhet i marginalen – om en föreställd gemenskap. *Tidsskrift For Kjønnforskning*, (04), 310.
- Campbell, R. D. (1968). Personality as an Element of Regional Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, (4), 748.
- Curley, T. M. (2009). Social Identity Theory and EU Expansion. *International Studies Quarterly*, (3), 649.
- de los Reyes, P. (2005). Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering. I P. de los Reyes & M. Kamali (Red.), *Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. (Statens offentliga utredningar, 2005:41). (ss.233-255) Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Durrheim, K. (1997). Social constructionism, discourse, and psychology. *South African Journal Of Psychology*, 27(3), 175-182. doi:10.1177/008124639702700308
- Foucault, M. (1971). Orders of discourse. *Social Science Information*, 10(2), 7. doi:10.1177/053901847101000201
- Holt, N., & Passer, M. W. (2012). *Psychology: the science of mind and behaviour*. Maidenhead: McGraw-Hill Higher Education.
- Horák, V. (2017). Public Sociology and Hermeneutics. *Critical Sociology* (Sage Publications, Ltd.), 43(2), 309-325. doi:10.1177/0896920515569083

- Howarth, D.R. (2007). *Diskurs*. (1. uppl.) Malmö: Liber.
- Hosking, D., & Morley, I. E. (2004). Social constructionism in community and applied social psychology. *Journal Of Community & Applied Social Psychology*, 14(5), 318-331. doi:10.1002/casp.801
- Liebkind, K., Henning-Lindblom, A., & Solheim, E. (2006). Ingroup Favouritism and Outgroup Derogation among Swedish-speaking Finns. *Nordic Psychology*, 58(3), 262-278. doi:10.1027/1901-2276.58.3.262
- Mattson, K. (2005). Diskrimineringens andra ansikte - svenskhet och "det vita västerländska". I P. de los Reyes & M. Kamali (Red.), *Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. (Statens offentliga utredningar, 2005:41). (ss.139-157) Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Mckinley, C. J., Mastro, D., & Warber, K. M. (2014). Social Identity Theory as a Framework for Understanding the Effects of Exposure to Positive Media Images of Self and Other on Intergroup Outcomes. *International Journal Of Communication (19328036)*, 81049-1068.
- Migrationsverket. (2017, 15 maj). Statistik Asylsökande. Hämtat 16 maj 2017 från Migrationsverket:
<https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>
- Paine Huenupi, M. (2009). *ABF Medborgarbok*. Växjö: ABF Södra Småland.
- Seth, S. (2009). Historical Sociology and Postcolonial Theory: Two Strategies for Challenging Eurocentrism. *International Political Sociology*, 3(3), 334-338. doi:10.1111/j.1749-5687.2009.00079_4.x
- van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, (2), 249.
- van Dijk (2005). Elitdiskurser och institutionell rasism. I P. de los Reyes & M. Kamali (Red.), *Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. (Statens offentliga utredningar, 2005:41). (ss.159-183) Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- van Dijk, T. A. (2011). Discourse studies and hermeneutics. *Discourse Studies*, (5), 609.
- Werner, J., & Björk, T. k. (2014). *Blond och blåögd: vithet, svenskhet och visuell kultur = Blond and blue-eyed: whiteness, Swedishness, and visual culture*. Göteborg: Göteborgs konstmuseum.
- Zimelis, A. (2010). Imagining Nations: Benedict Anderson's Imagined Communities and Jorg Haider's "Austrian" Nationalism. *Crossroads (18257208)*, 9(2), 5-25.